Die staatsdiens van die Zuid-Afrikaansche Republiek, 1890 tot voor die Jameson-inval van 1895

Heinie Heydenrych

Heinie Heydenrych, onafhanklike navorser

Opsomming

Die staatsdiens in die Zuid-Afrikaansche Republiek (ZAR) was in verskeie opsigte gebrekkig. Gedurende die tydperk 1890 tot net vóór die Jameson-strooptog van Desember 1895 was hierdie tekortkominge opvallend. Dit het veral gegeld ten opsigte van die gehalte van die personeel wat aangestel is en die rol wat patriotisme in dié verband gespeel het. Dié faktor het veroorsaak dat persone in betrekkings aangestel is waarvoor hulle nie geskik was nie. Die gevolg was swak dienslewering weens die onervarendheid en swak opvoedingspeil van amptenare. Amptenare wat onderpresteer het, is ook in hul poste behou. Die polisiediens, die Departement Mynwese en die verkiesingsadministrasie dien as illustrasie van die gebreke.

In die Johannesburgse polisiediens moes die kommandant van polisie vyf jaar lank vanaf 1889 sonder die nodige wetgewende raamwerk sy pligte uitvoer. Ná belowende verbeterings onder prokureur-generaal Ewald Esselen in 1894–95 in dié departement het sy bedanking in November 1895 egter getoon dat daar teenstand van konserwatiewe regeringslede teen hervorming van die staatsdiens was.

Die Departement van Mynwese, ’n sleuteldepartement, was vanaf 1886 vir die administrasie van die Johannesburgse goudveld verantwoordelik. Die departementshoof, C.J. (Christiaan) Joubert het, in meer as een opsig nie die mas opgekom nie. Hy is egter as groot vertroueling van president Paul Kruger in sy amp behou omdat Kruger sy steun as invloedryke lid van die Hervormde Kerk en dié kerk se lidmate nodig gehad het. Die wanadministrasie in dié departement het in 1892–93 duidelik tydens die sogenaamde standplaasskandaal geblyk. Nogtans het Kruger die departementele amptenare se swakhede goedgepraat.

Die verkiesingsadministrasie was ewe gebrekkig. Dit het veral tydens die presidentsverkiesing van 1893 duidelik geword toe ernstige vrae oor die prosedure tydens die verkiesing en die finale stemgetalle ontstaan het.

Trefwoorde: Esselen, Ewald; finansiële beheer; Grondwet; Joubert, Christiaan; “landzoons”; mynwese; nepotisme; patriotisme; polisiediens; presidentsverkiesing; Schutte, D.E;

standplaasskandaal; stemregvereistes; Trimble, Andrew; verantwoordbaarheid; verkiesingsadministrasie; Wolmarans, J.J.H.; Wolmarans, J.M.A.

Abstract

The civil service in the South African Republic under Paul Kruger, 1890 to 1895

The civil service in the South African Republic was often the target of scathing criticism during the early 1890s. Both the Dutch and English language press exposed the shortcomings mercilessly during the years 1890 to 1895. One of the most serious points of criticism by the English language press was the role that patriotism played in the appointment of officials. This had led to the appointment of Dutch-speaking patriots who were not necessarily suitable for the functions involved. This state of affairs, coupled with a lack of proper training and education, led to poor service being rendered by the incumbents. Moreover, officials who did not perform well were seldom dismissed and in some cases President Kruger even defended them.

The three key government departments of police, mines and election administration provide ample proof of the serious shortcomings in the civil service.

In the Johannesburg police department, which was established in 1889, Commandant D.E. Schutte had to operate for five years without any legal framework to guide him. Schutte eventually became so frustrated with conditions within the force that he wrote a public letter to the *Standard and Diggers' News* in October 1894 bemoaning his helpless situation. When Ewald A. Esselen was appointed attorney-general in May 1894 he was given carte blanche to reform the police force. With the permission of the Cape Colony authorities he temporarily appointed Andrew Trimble, an experienced senior detective officer of Kimberley, as head of the force. The police force was transformed within the following year into an effective unit and this improvement was generally welcomed by the residents of Johannesburg. When the possibility was raised late in 1895 in the Executive Council of making Trimble's appointment permanent, Esselen insisted that he be naturalised as a citizen of the Republic. The Council refused this request, Trimble was dismissed and Esselen resigned.

The circumstances surrounding these events became clear only later, when it was revealed by the press that the decision to dismiss Trimble had been taken by only three members of the Council, namely Kruger, J.M.A. Wolmarans and J.M.H. Kock. State Secretary W.J. Leyds was allegedly in favour of Trimble's permanent appointment, but he, Gen. Piet Joubert, the commandant general, and Gen. N.J. Smit, the deputy president, were all absent when the decision was taken. According to speculation in the press the decision in the Council was largely due to the opposition of its conservative members to the progressively minded Esselen, whose appointment they had never approved.

These events proved how difficult it was to effect reform in government departments in the face of such conservatism. Even the pro-government paper *De Volksstem* expressed its despair over the clique within the government which opposed any kind of reform.

In the case of the Department of Mines the incompetence of its head, Christiaan Joubert, justified the criticism regarding the appointment of patriots who were not equal to the task. During the so-called stands scandal on the Johannesburg gold diggings in 1892–93, stands to erect houses and business premises were illegally awarded to persons who did not qualify for them. The resultant speculation in stands caused an uproar.

The weaknesses in the Department of Mines exposed by the stands scandal were vehemently condemned in the press and Joubert was severely taken to task. Although the scandal was thoroughly investigated by a commission of the Second Volksraad its condemnatory revelations of the dubious actions of the officials of the department were finally simply ignored by the government and the officials were exonerated.

The stands scandal reflected very poorly on Christiaan Joubert's ability as head of the Department of Mines. He refused to accept responsibility for the conduct of his officials and later declared in an official report that nothing untoward had been done regarding the allocation of stands. He was not reprimanded by Kruger and was kept in office because he was a staunch supporter of Kruger's and a prominent member of the Hervormde Church, whose support the president needed to prop up his government.

Christiaan Joubert was a supreme example of President Kruger's tendency to appoint and protect patriotic persons on whom he could rely for political support. The whole stands affair ended in a complete whitewash with the adoption of a resolution by the Second Chamber to the effect that nothing irregular had been done and that there was no justification to call the matter a scandal.

During the investigation of the stands scandal several related unsavoury matters emerged which affected Kruger's reputation as president. Bension Aaron of Johannesburg, who was a confidante and supporter of Kruger's, was found guilty of attempting to bribe officials to remain silent about a large and valuable portion of stands which had been erroneously allocated to him. He was sentenced to imprisonment for one month and a fine of £500. Kruger's association with Aaron did not do the president's reputation any good. It also appeared during another court case arising from the stands scandal that Joubert's personal finances were in a deplorable state, and the judge in this case declared that the witnesses' testimony – which included that of Joubert – was utterly unreliable. Joubert's image was also dealt a blow when he clashed with the mining engineer in his department about the qualifications of a boilermaker he wished to appoint. The quarrel led to Joubert's temporary suspension from his post for about six weeks. In the light of the circumstances he should rather have been dismissed.

The third government function which came in for severe criticism was the administration of elections. This became especially clear during the presidential election of 1893, in which Kruger beat his biggest rival, Piet Joubert, by an unusually narrow margin.

Both the Dutch and the English language press were unanimous in their condemnation of the poor handling of the election. Allegations were made by Joubert's election committee of irregularities during the voting process and the press was vociferous in this regard, *De Volksstem* even declaring that the administration had been so poor that it was possible for convicted criminals, lunatics, minors and unenfranchised persons to vote.

After the provisional election result had become known a commission of the First Volksraad was therefore elected to recount the votes and submit a report. It was pointed out by the press that this matter should rather have been referred to the High Court instead of being entrusted to a Volksraad commission. The commission had only a few days, from Friday, 5 May 1893 to the following Tuesday, to perform its task and this was quite insufficient time for such a task.

The commission eventually confirmed the provisional result, but in the Volksraad and the press there were still serious doubts as to its reliability. After the election result had been confirmed, Eugène Marais, the editor of *Land en Volk*, published a report by advocate J.W. Wessels which stated that the election had taken place in terms of Act No. 4 of 1871 and not in terms of Act No. 13 of 1891, as claimed by the government. This legal opinion cast further doubt over the election result.

It is clear that there were serious shortcomings in the civil service of the South African Republic during the early 1890s. Obviously it is the head of state who is ultimately responsible for good governance, which in turn necessitates an efficient civil service. The conduct of the civil service of the Republic did not reflect well on Kruger's presidency.

Keywords: accountability; Constitution; election administration; Esselen, Ewald; financial control; franchise requirements; Grondwet; Joubert, Christiaan; "landzoons"; mining department; nepotism; patriotism; police service; presidential election; Schutte, D.E.; stands scandal; Trimble, Andrew; Wolmarans, J.J.H.; Wolmarans, J.M.A.

1. Inleiding

Die staatsdiens van die Zuid-Afrikaansche Republiek (ZAR) onder Paul Kruger se regering het in die jare negentig van die 19de eeu nie hoë aansien geniet nie. Hoewel Kruger toe alreeds sedert 1883 die presidentsetel beklee het, het die tydgenootlike koerante dikwels op swak administrasie van staatsdepartemente kommentaar gelewer, en veral die Engelstalige pers het die rol van 'n buiteparlementêre opposisie in dié verband gespeel. Soos later aangedui word, het die Nederlandstalige koerante, *De Volksstem* en *Land en Volk*, egter ook aan die kritiek meegedoen.

Kort nadat die uitslag van die presidentsverkiesing van 1893 bekend geword het, skryf *The Star* na aanleiding van Kruger se onoortuigende oorwinning oor sy teenstander, Piet Joubert, dat die President se prestige beslis aan die kwyn is en skryf dit onder meer daaraan toe dat "he has […] failed in his management of domestic affairs[…]".[1] Dié koerant spreek daarom die wens uit vir "a strong and representative Commission to enquire into the character of Mr. Kruger's past administration, not in one department, but in all […]".[2] En in Februarie 1895 verwys die *Transvaal Advertiser* na die blootlegging deur lede van die Tweede Volksraad van "maladministration which has made the Republic a by-word and reproach amongst the nations".[3]

Die getuienis oor swakhede in die staatsdiens is egter nie slegs uit die koerante afkomstig nie en swakhede is soms ook deur bekleërs van staatsposte erken. Die ope brief van kommandant D.E. Schutte van die Johannesburgse polisiediens in die pers, waarna later verwys word, is 'n

sprekende voorbeeld hiervan. In April 1894 het Ewald Esselen, prokureur-generaal onder Kruger van Mei 1894 tot November 1895, ook in ’n brief aan sir Henry de Villiers, hoofregter van die Kaapkolonie, erken dat Koos Smit, die visepresident, teenoor hom beken het dat daar ernstige tekortkomings in die administrasie van die Republiek was en dat belangrike veranderings in die Grondwet en die regering van die land aangebring sou moes word (Marais 1961:58).

Die swakhede in die staatsdiens moet gesien word teen die agtergrond van wat Stanley Trapido (2012:76) in die *Cambridge history of South Africa* noem “(t)he endless poverty of the ZAR”. Die ekonomie was naamlik vóór die ontdekking van goud op die Witwatersrand grootliks op die landbou – en spesifiek ekstensiewe veeboerdery – en jag en transportryery gebaseer. Boonop was die staat uitgesluit van die diamantveld by Kimberley, omdat die ZAR nie gedeel het in die voorspoed wat die voltooiing van die Kaapse spoorweg tot daar in 1885 meegebring het nie. Die staat was dus arm en het voor 1886 die tipiese eienskappe van ’n pre-industriële samelewing vertoon. Toe Shepstone die Republiek in 1877 geannekseer het, was dit feitlik ’n bankrot staat, want belastings is dikwels nie ingevorder nie (Trapido 2012:80). Toe Kruger in 1883 as eerste president sedert die herwinning van die onafhanklikheid gekies is, het hy dus ’n arm staat geërf. Boonop het hy bitter min formele opvoeding gehad – slegs sowat drie maande se onderrig deur ’n rondreisende onderwyser (SABW I, bl. 465). Kruger het ekonomiese ontwikkeling probeer stimuleer deur plaaslike monopolieë tot stand te bring; en soos Trapido (2012:82) dit stel: “[U]sing the language of the Dutch East India Company, he called these ‘konsessies’ [...]”.

Hoewel ’n superintendent van onderwys in 1882 aangestel is, was die onderwysstelsel nog in sy kinderskoene en min Transvaalse burgers het voldoende formele opvoeding gehad om hulle vir ’n betrekking in die staatsdiens te bekwaam. Dit is om hierdie rede dat Kruger Nederlanders soos W.J. Leyds en Nicolaas Mansvelt in sleutelposte soos dié van prokureur-generaal (later staatsekretaris) en superintendent van onderwys in sy administrasie aangestel het. Hoewel die ontdekking van goud in 1886 die staatskas laat bult het, het die omstandighede ná 1886 in baie opsigte die staat se regeertaak bemoeilik, omdat die nuwe intrekkers uit veel meer gevorderde omstandighede in Brittanje en elders afkomstig was en groot eise ten opsigte van dienslewering en demokratiese regte aan die Republiek se regering en staatsdiens gestel het.

Die jaar 1890 is vir hierdie bydrae as aanvangsdatum gekies omdat Kruger toe alreeds, as staatshoof sedert 1883, sewe jaar lank die presidentsamp beklee het en dus voldoende tyd gehad het om ’n binnelandse administrasie te vestig. Sekere eienskappe van die staatsdiens onder sy leiding was dus teen 1890 al duidelik herkenbaar. Die jaar 1895 tot vóór die Jameson-inval is as afsnypunt gebruik, omdat Kruger se verhouding met die Uitlanders toe krisisafmetings begin aanneem het en die regering se aandag ná die strooptog toenemend in beslag geneem is deur die staat se verhouding met Brittanje as gevolg van die stemregkwessie. Van toe af het die Republiek se verhouding met Brittanje in die aanloop tot oorlog in 1899 die ZAR se geskiedenis oorheers en het binnelandse kwessies, soos die gehalte van die staatsdiens, ’n minder prominente rol gespeel. Die bedanking van Ewald Esselen as staatsprokureur in November 1895 – wat belangrike tendense in die staatsdiens illustreer – ’n bietjie meer as ’n maand voor die Jameson-inval val ook met dié keuse van die afsluiting binne die bestek van die artikel.

Daar is nog min oor die staatsdiens onder Kruger se bewind geskryf. In P. de Klerk (1969) se verhandeling oor die geskiedskrywing oor Paul Kruger kom nie één bydrae voor wat spesifiek oor die staatsdiens onder Kruger handel nie. G.N. van den Bergh se deeglike proefskrif oor die polisiediens in die ZAR wat in die *Argiefjaarboek vir Suid-Afrikaanse Geskiedenis* van 1975 gepubliseer is, vorm in dié opsig 'n welkome uitsondering. Daarbenewens is hoofstuk 4 van C.T. Gordon se werk oor die toenemende weerstand vanuit Boeregeledere teen Kruger se bewind van 1890 tot 1895, *The growth of Boer opposition to Kruger to 1895* (1970:86–111), een van die min bydraes wat aspekte daarvan grondig ondersoek en ontleed. Waar Gordon dit egter uit 'n suiwer politieke oogpunt doen, word in hierdie bydrae administratief daarna gekyk en die effek van gebrekkige staatsadministrasie op Kruger se presidentskap ondersoek. Gebreke in die staatsdiens was beslis 'n faktor wat opposisie teen Kruger se bewind versterk het en ook sy aansien in die oë van die Uitlanders verswak het. Die tydgenootlike pers se gereelde kritiek op die staatsdiens onder Kruger dien as die belangrikste bron van ontevredenheid omtrent gebreke daarin.

Hierdie bydrae handel oor die doeltreffendheid van die staatsdiens onder Paul Kruger en nie oor korrupsie in die algemeen nie. Die hipotese is dat ernstige tekortkominge in die staatsdiens onder Kruger voorgekom het. Dit staan dus in skerp teenstelling met sy rol as onverdrote beskermer van die Republiek se politieke onafhanklikheid en sy reusebydrae tot die bevordering van die land se ekonomiese selfstandigheid deur middel van sy spoorwegbeleid. Die probleme in die staatsdiens was gedeeltelik daaraan toe te skryf dat die hoofde van staatsdepartemente in die Republiek aan die Uitvoerende Raad verantwoordelik was en nie aan die Volksraad nie,[4] maar dié gebreke moet nietemin in aanmerking geneem word wanneer Kruger se aansien as leiersfiguur bepaal word.

Wat volksraadsdebatte betref, is dikwels gebruik gemaak van *De Volksstem se* verslae daarvan eerder as van die amptelike *Notulen.* Die rede is dat die *Volksstem*-weergawes die uitsprake van volksraadslede meer akkuraat en woordeliks weergee.[5]

Veral drie sleutelentiteite in die staatsdiens was aan die ontvangkant van kritiek, naamlik die polisiediens, die Departement Mynwese en die verkiesingsadministrasie.

2. Algemene beskouings omtrent die staatsdiens

In Junie 1893 vergelyk die *Transvaal Advertiser* die staatsorganisasie in die Kaapkolonie met dié in die ZAR na aanleiding van verslae van departementshoofde in die kolonie wat aan die koerant gestuur is. Die koerant is vol lof vir onder meer die ouditreëls en regulasies wat deur die kontroleur en ouditeur-generaal van die Kaapkolonie opgestel is en skryf:

> Here we have no such arrangements for the protection of the public purse, and the President and Executive Council do pretty much as they please as regards the disposal of the money of the taxpayers […] There is every need for a reform in this department of our civil service.[6]

Die vergelyking met die Kaapse staatsdiens is dalk ietwat onregverdig, omdat die kolonie se staatsdiens beman is deur goedopgeleide amptenare en die hulpbronne gehad het wat met die geskiedenis van die Britse Ryk gepaard gaan. Nogtans illustreer die vergelyking die feit dat

die ZAR se staatsdiens heelwat minder gesofistikeerd was as dié van een van sy Suid-Afrikaanse buurkolonies.

G.A.A. Middelberg, die plaaslike verteenwoordiger van die Nederlandsche Zuid-Afrikaansche Spoorweg-Maatschappij (NZASM) in die Republiek, bevestig in 1898 die *Transvaal Advertiser* se indruk en skryf die Volksraad het weer bymekaargekom om die begroting te bespreek, maar die regering het nog nooit daarby gehou nie (Marais 1961:21n). Selfs *De Volksstem*, wat Kruger se bewind selde gekritiseer het, spreek ernstige kritiek uit op "het gebrekkig finansieel beheer" en verwys na "De oppervlakkigheid waarmee de Raad de financieele organisatie van den Staat overweegen […]".[7] Die moontlikheid van die aanstelling van 'n staatsfinansier as waghond oor die staat se finansies is oor die jare heen etlike kere bespreek, maar die pos is eers in 1899 goedgekeur en gevul (Marais 1961:22). Die swak finansiële beheer blyk daaruit dat in 1898 gevind is dat geen rekenskap gegee kon word van nagenoeg £2 400 000 wat sedert 1883 deur middel van voorskotte aan amptenare uitbetaal is nie (Marais 1961:21). Skynbaar het die gebruik al jare lank bestaan om bestelvorms wat deur die President onderteken is, na die tesourie te verwys wat dit dan uitbetaal het sonder om navraag te doen of dit deur die Volksraad gemagtig is (Marais 1961:21–2). Dit dui op ernstige laksheid in finansiële beheer deur die staat.

Wat die verantwoordbaarheid van ampsbekleërs in die Republiek betref, verwys die *Transvaal Advertiser* na die gebeure in die Kaapkolonie in verband met die toekenning van die alleenreg vir die verskaffing van verversingslokale langs die Kaapse spoorlyn na Kimberley aan J.D. Logan, die stigter van Matjiesfontein. Die kontrak het daartoe gelei dat Cecil John Rhodes in 1893 as eerste minister bedank het en drie ontevrede ministers uit sy nuut-saamgestelde kabinet weggelaat het (SABW II, bl. 421). So iets is in die Republiek ondenkbaar, skryf die koerant:[8] In die Kaapkolonie is ministers wat besware teen die Logan-kontrak geopper het, afgedank, maar in die Republiek is sake heel anders gesteld, skryf die koerant, en wys daarop dat die meeste van die Kaapse ministers die belange van die publiek belangriker as hulle eie of as hul persoonlike verbintenis met die eerste minister of staatshoof ag. Daarteenoor is dit in die Republiek ondenkbaar dat die lede van die Uitvoerende Raad dit sou oorweeg om van hul ampte en vergoeding afstand te doen "on account of some questionable transaction made by one of their colleagues than they would think of flying".[9] Volgens die *Transvaal Advertiser* het regeringslede in die Republiek dus veel minder verantwoordbaarheid getoon as dié in die Kaapkolonie.

Die koerant haal dan die woorde aan van James Rose Innes, een van Cecil John Rhodes se drie kabinetslede wat beswaar teen die monopolistiese aard van die kontrak gemaak het en uiteindelik uit die kabinet weggelaat is. Rose Innes se woorde lui onder meer:

> Looking at what is taking place in other parts of Africa, we cannot too strongly condemn the establishment of a monopoly in this country […] especially when that monopoly is of such a nature that it is calculated to put political power into the hands of the man upon whom it is bestowed.[10]

Hierdie opmerkings van Rose Innes word vertolk as 'n direkte verwysing na die Republiek, waar konsessies so vrylik na die koerant se mening deur die President en sy kollegas toegeken word. Die koerant se gevolgtrekking is dat die staatsadministrasie in die ZAR en die gesindheid van regeringslede en amptenare in direkte kontras met Innes se sentimente omtrent die situasie in die Kaapkolonie staan.

Teen die einde van 1895 het die situasie in die staatsdiens van die Republiek nog steeds negatiewe kommentaar uitgelok. Dit was veral die Engelstalige pers wat dit genadeloos blootgelê het. In November daardie jaar skryf die *Transvaal Advertiser* byvoorbeeld:

> For six years the whole of intelligent and progressive Boerdom and the Afrikanders and aliens have been urging the Government to bring about a certain system of reformation in certain departments […] so that the scandals […] attaching to the quasi-prosecution of the delinquent Boer and Hollander officials shall be done away with.[11]

Nepotisme in verband met aanstellings in die staatsdiens het tot die kritiek bygedra. As gevolg van die aanstelling van familielede en vriende in staatsposte sonder inagneming van hul bekwaamhede was amptenare soms nie bevoeg om hul werk behoorlik te doen nie. In Oktober 1893 bevestig die *Transvaal Advertiser* die bestaan van hierdie probleem en skryf verontwaardig:

> In every possible direction ingenuity and cunning are […] employed to oust able and competent men from good Government positions, and to sneak in one of these tribes, or a near relative, who has to pick up some little measure of proficiency during a term of years at the public expense.[12]

Blatante nepotisme het beslis tydens Kruger se bewind voorgekom, soos blyk uit die gebeure rondom die sogenaamde Eloff-waterkonsessie van 1890 wat volledig bespreek is in Heydenrych (2014). Kruger het in daardie geval die Volksraad versoek om ’n konsessie toe te ken aan sy skoonseun en private sekretaris Frikkie Eloff wat hom sou magtig om water uit die Vaalrivier na Johannesburg te lei. Nóg ’n voorbeeld van ’n nepotistiese aanstelling is dié van ’n broers- of susterskind van president Kruger se vrou Gezina as sekretaris van die Pretoriase dranklisensieraad in 1892. ’n Aantal dienende staatsamptenare het om die betrekking aansoek gedoen, maar uiteindelik is ene Du Plessis, “night warder of the Government Buildings, and nephew to Mrs. Kruger” – soos ’n briefskrywer in die *Transvaal Advertiser* hom beskryf – in die betrekking aangestel. Die briefskrywer voeg by dat Du Plessis se klerklike bekwaamheid bestaan uit “a rare ability to read and write”.[13] Dié aanstelling kon beslis nie tot goeie dienslewering en funksionering deur die dranklisensieraad bygedra het nie.

Die staat se werkswyse wat die maak en onderhoud van paaie betref, het ewe veel op nepotisme neergekom, of was ten minste ewe bedenklik. Kontrakte is vir dié werk toegeken sonder dat tenders aangevra is. Die werk is gewoonlik uitgevoer deur familielede van die sogenaamde padinspekteur en dikwels was die padinspekteur die gesamentlike kontrakteur met sy seun of broer. Nadat die padbouwerk voltooi is, het die padinspekteur dit self ondersoek, die rekening as korrek onderteken en die werk goedgekeur, waarna hy sy betaling ontvang het.[14] Hoewel padbouwerk nie streng gesproke onder die staatsdiens geressorteer het nie, illustreer hierdie soort toewysing van werk ’n algemene neiging in die Republiek om op ’n informele basis mense vir openbare werk in diens te neem en hulle daarvoor te vergoed.

Die bevoordeling van individue en families was in die negentigerjare alombekend. In November 1893 vaar die *Transvaal Advertiser* soos volg daarteen uit:

> Mr. Kruger’s administration, his most zealous apologist must admit, has degenerated into a pure and simple family hothouse sacred to the pampering and preservation of

> three families. […] The real fact is that since this administration has now placed the brothers and sons and nephews and cousins of all its members, it is now branching out into placing the still further removed sections of the family tree. One fact is always a dead certainty, and that is when a set is made to remove an official where the reasons are not apparent, there is a *kleinzoon*, or a third cousin, standing ready to be propped into the situation, be his qualities what they may.[15]

Die drie families hier ter sprake is die Wolmaranse, die Krugers en Schuttes, want elders verwys die koerant na "the insiduous encroachment […] of the Krugers, Wolmaranses and Schuttes".[16]

Die Wolmarans-familie is in 1894–95 uitermate begunstig deurdat J.M.A. Wolmarans, wat lid van die Uitvoerende Raad was, in Oktober 1894 saam met die Okkupasiekommissie vir Soutpansberg na die noorde vertrek het. Hy het steeds sy salaris van £1 250 as lid van die Raad ontvang en boonop drie ghienies per dag as daggeld plus 'n reistoelae gekry. Deur sy bemiddeling is aan sy seun, J.M.A. Wolmarans junior, wat 'n salaris van £250 per jaar as tweede klerk in die Departement van Publieke Werke verdien het, nege maande verlof met volle betaling toegestaan. Hy is onmiddellik deur sy pa as sekretaris van die kommissie aangestel, waarvoor hy 30 sjielings per dag betaal is, en het terselfdertyd 'n reistoelae ontvang. Pa en seun het gevolglik albei maande lank dubbele salarisse ontvang en het addisionele vergoeding as lede van die kommissie gekry.[17]

Uit die bogenoemde voorbeelde moet dit duidelik wees dat daar 'n geregverdigde persepsie bestaan het dat alles nie pluis was in die ZAR se staatsdiens nie.

Die toestand en gebeure in drie sleutelafdelings van die staatsdiens – die polisiediens, die Departement van Mynwese en die verkiesingsadministrasie – dien as illustrasie van die probleme in die staatsdiens onder Paul Kruger. Dié drie staatsafdelings word dus om die beurt bespreek om aan te toon hoedat hul funksionering die owerheid se verhouding met die inwoners geraak het en kritiek uitgelok het.

3. Die swak polisiediens en Ewald Esselen se hervorming daarvan

Teen Oktober 1894 noop die toedrag van sake in die Johannesburgse polisiediens D.E. Schutte, die kommandant van polisie in Johannesburg sedert 1889,[18] om in reaksie op voortdurende kritiek in die koerante op die polisiemag, die ongehoorde ding te doen om 'n brief daaroor aan 'n plaaslike koerant te skryf waarin hy sy magteloosheid bekla om die mag doeltreffend te laat funksioneer. Op 11 Oktober 1894 verskyn dié lang brief in die *Standard and Diggers' News*.[19]Die genoemde artikel oor Schutte in deel V van die SABW vermeld dat met Schutte se aanstelling as kommandant in 1889 "die doeltreffende ontwikkeling van die Johannesburgse polisie begin" het. Die teenoorgestelde is egter waar, want teen die einde van 1894 was daar nog geen verbetering te bespeur nie, soos later aangetoon word. Die feit dat Schutte dit so openlik in die pers gedoen het, beklemtoon juis hoe benard die toestand nog teen Oktober 1894 in die polisiemag was.

Die *Standard and Diggers' News* merk oor dié ongewone stap van Schutte op: "(I)t is subservient of all ideas of discipline for a police officer to publicly write in the strain adopted by Commandant Schutte […]."[20]

The Star se mening oor die brief lui:

> There is very little in his letter which was not either known or suspected before; but Mr. Schutte's position enables him to dot the i's and cross the t's of an indictment which the public press has not hitherto been in a position to formulate with anything like the same definiteness or precision, and his revelations are sufficiently explicit to show very clearly where and why the boot pinches.[21]

Figuur 1. D.E. Schutte, eerste kommandant van die Johannesburgse polisie

Met die verskyning van Schutte se brief was hy reeds byna ses jaar in bevel van die Johannesburgse polisie en dus in 'n posisie om sy frustrasie te verwoord. Sy stellings word hier redelik volledig as eerstehandse getuienis weergegee.

Eerstens verklaar Schutte dat daar, soos hy dit stel, "no law, no rule, no regulations" is, om leiding aan hom te verskaf nie. Hy beklemtoon dat in die afwesigheid van so 'n regulatoriese raamwerk enige dissipline of straf wat hy op sy bemanning mag toepas, totaal onwettig en sonder effek is. Schutte verklaar oor dié situasie: "In one word, the entire *esprit de corps* is shattered through the non-existence of binding regulations." Hierdie grondliggende tekortkoming ten opsigte van die polisiediens is reggestel eers toe die Polisiewet van 1895 aangeneem is.

Tweedens beklemtoon Schutte dat die wortel van die kwaad in die polisiediens is dat hy wetlik verplig is om slegs stemgeregtigde persone aan te stel. Hy voeg hierby: "(T)he young burghers of the country are not the material to make policemen out of" en vra ook hoe dit moontlik is "to inculcate ideas into anyone unable to read or write?" Hy bekla dan sy lot deur daarop te wys dat hy uit hierdie "untutored material" 'n behoorlike polisiemag moet saamstel en ook offisiere moet vind.

Hy skryf hy het altesaam 176 man onder sy bevel, bestaande uit 30 berede offisiere en manskappe en 146 manskappe te voet. *The Star* wys in reaksie daarop dat 176 manskappe heeltemal onvoldoende vir 'n stadsbevolking van 40 000 wit mense en net soveel swartes is.[22] Hoe kritiek die misdaadsituasie was, word geïllustreer deur die feit dat hierdie polisiemag van Januarie tot Oktober 1894 vir die inhegtenisneming van 23 500 misdadigers verantwoordelik was.

Wat behuising betref, wys Schutte daarop dat daar geen voorsiening vir polisiebarakke gemaak word nie. Die meeste van sy manskappe is getroude mans en hulle woon verspreid oor die hele Johannesburggebied.

Elke manskap ontvang boonop slegs twee uniforms, twee paar kouse, twee paar stewels en twee hemde per jaar. Die stewels is gewoonlik na 'n maand en 'n half onbruikbaar en gedurende die reënseisoen moet die manskappe deur modder en nattigheid daarmee voortsukkel. Boonop is die vergoeding slegs £13 per maand, afgesien van rang. Daar is ook geen moontlikheid van bevordering nie en geen aansporing vir lede van die mag om te presteer nie.

Schutte vermeld dat hy al herhaaldelik die genoemde probleme onder die aandag van die owerheid gebring het,

> and still I have to bear the onus and opprobrium of one of the greatest scandals existing in this state […] I acknowledge the rottenness of the entire police force, but decline to accept the disgrace attached thereto, having striven to reorganise the same, but failed through lack of support.

Alle vorige staatsprokureurs onder wie se jurisdiksie die polisiemag geressorteer het, het die mag soos die pes vermy, sê Schutte. Uiteindelik is Josephus J.H. Wolmarans in 1892 as hoofkommissaris van polisie te Pretoria aangestel en Schutte sê hy het gehoop sake sou daarna verbeter, maar tevergeefs.

Figuur 2. Josephus J.H. Wolmarans, kommissaris van polisie vanaf 1892

Wolmarans is opdrag gegee om reëls en regulasies op te stel, maar dit het nog nie gebeur toe Schutte se brief verskyn het nie. Die *Standard and Diggers' News* bevestig in Mei 1894 dat 'n dokument twee jaar tevore deur 'n kommissie opgestel is nadat die regulasies van alle polisiedepartemente elders in Suid-Afrika ondersoek is en aan Wolmarans voorgelê is met die oog op verbeteringe in die Transvaalse polisiediens, maar voeg by: "It is needless to say that the whole thing is still calmly dead in Mr. Josephus Wolmarans' hands."[23]

Tot sover Schutte se brief.

Ná Ewald Esselen se aanstelling as staatsprokureur in Mei 1894 (SABW V, bl. 264) kry hy opdrag van die Volksraad om die polisiemag aan te vul en te verbeter,[24] en die *Standard and Diggers' News* skryf hoopvol: "We are pleased to learn that the State Attorney is carefully considering this problem, […] and we are assured that drastic changes will soon be made."[25] Esselen neem inderdaad die speur- en polisiedepartemente van Johannesburg en die hele Republiek onder hande en kom met die Kamer van Mynwese ooreen oor die stigting van 'n spesiale speurmag wat deur die regering en die kamer gefinansier sou word om die diefstal van goud en goudamalgaam op die myne teen te werk (Marais 1961:58). Hy stel Andrew Trimble, 'n ervare speuroffisier van Kimberley, met die toestemming van die Kaapse

owerheid tydelik as hoofspeurder van die Republiek aan nadat die Johannesburgse inwoners gedreig het om die stad se eie waaksaamheidskomitee tot stand te bring.[26]

Soos die *Standard and Diggers' News* dit stel, het Trimble binne 'n jaar die polisie-atmosfeer van "the foeted (sic) vapours of corruption, dishonesty and disrepute"[27] gesuiwer. Die polisiemag het gevolglik spoedig 'n meer professionele vorm aangeneem. Trimble se aanstelling is egter nooit deur die regering permanent gemaak nie, maar toe dit ter sprake kom, het Esselen daarop aangedring dat Trimble genaturaliseer word. Die Uitvoerende Raad het dit egter geweier en Trimble is ontslaan (Marais 1961:59). *De Volksstem* wys tereg daarop dat die naturalisering van Trimble nie in die weg van sy permanente aanstelling hoef te gestaan het nie, aangesien die naturalisering van amptenare wat uitgenooi is om poste in die staatsdiens te vul al herhaaldelik plaasgevind het.[28] Dié koerant bevestig ook dat toe die speurafdeling in 1888 ingestel is, die staatsprokureur *carte blanche* ten opsigte van aanstellings gegee is, selfs wat ongenaturaliseerde persone betref.[29]

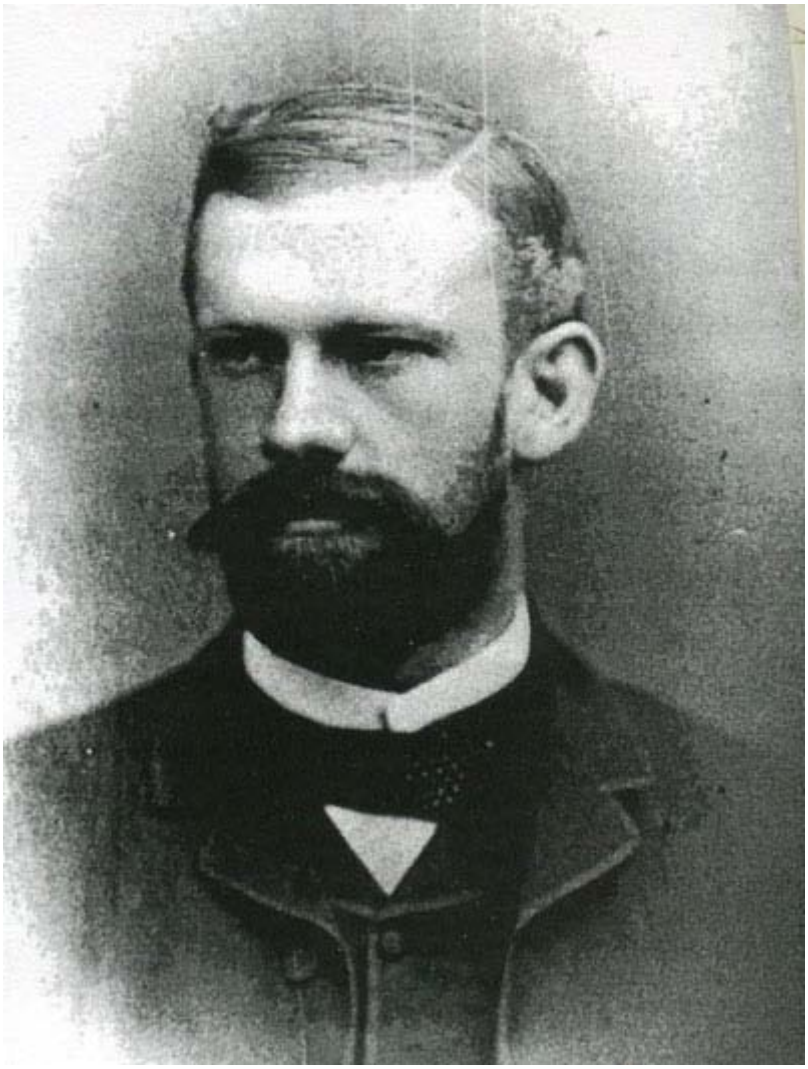

Figuur 3. Ewald Esselen, staatsprokureur van Mei 1894 tot November 1895

Esselen se standpunt oor die kwessie van Trimble se naturalisering was volgens die *Standard and Diggers' News*skynbaar: As julle Trimble nie behou nie, sal julle my ook nie hê nie.[30]

Volgens dié koerant het J.M.A. Wolmarans en J.M.H. Kock met Kruger se ondersteuning in die Uitvoerende Raad Esselen se bedanking uit sy pos afgedwing[31] deurdat die waarnemende staatsekretaris, Cornelis van Boeschoten, alleen teen die ander drie aanwesiges die onderspit moes delf (Muller 2016:177). W.J. Leyds, die staatsekretaris, was skynbaar ten gunste van die permanente aanstelling van Trimble, maar Leyds, Piet Joubert en generaal N.J. Smit was afwesig toe die besluit oor Trimble deur die Uitvoerende Raad geneem is en *The Star* was van mening dat hulle daarop behoort aan te gedring het dat daar nie in hul afwesigheid daaroor gestem word nie.[32] Die besluit het in werklikheid gelui dat Trimble se aanstelling nie bevestig word nie en dat alle niegenaturaliseerde speurders uit die mag afgedank word en aan hulle ’n maand se salaris as kompensasie toegeken word (Muller 2016:176). Kruger het na bewering die publiek verseker dat Esselen se uittrede as staatsprokureur ’n jammerte is (Muller 2016:177).

Esselen het wel die steun van die gemeenskap gehad, maar aan die ander kant was daar, soos die *Transvaal Advertiser* dit stel, “a suspicious and bigoted Government […] with a number of sneaking advisors, who challenged every step that he took.”[33] Die konserwatiewe groep in die regering het naamlik nooit ten volle Esselen se aanstelling aanvaar nie (Gordon 1970:235) en dit wil voorkom of daar van meet af aan ’n kliek was wat daarop ingestel was om Esselen in elke opsig te dwarsboom.[34] Dié teenstand het na alle waarskynlikheid ’n rol in die besluit oor Trimble se afdanking gespeel. Uiteindelik het Esselen in November 1895 bedank, waarskynlik uit frustrasie.

Die koerante was eenstemmig in hul mening dat Trimble goeie werk gedoen het en die *Transvaal Advertiser* maak ná die verwikkelings in die Uitvoerende Raad en Esselen se bedanking die stelling: “We are now to relapse into that state of chaos and jobbery which obtained previous to these attempts at reformation.”[35] Die *Standard and Diggers’ News* se verklaring vir die onverkwiklike situasie is dat Esselen die fout begaan het om politiek by suiwer departementele sake in te sleep en “that he could not throw off the politician and remain the lawyer”.[36] Die *Transvaal Advertiser* verklaar mismoedig: “The whole matter seems incomprehensible”, en voeg by: “Messrs Kruger, [J.M.H.] Kock and [J.M.A.] Wolmarans break down all this good work by one stroke of the pen.”[37]

Die situasie in die polisiemag, soos in kommandant Schutte se brief en in die pers geopenbaar, is deur die *Standard and Diggers’ News* onder die opskrif “The greatest state scandal” bespreek. Die gebeure van 1895 in verband met die polisiemag openbaar inderdaad ’n uiters ongesonde stand van sake in één afdeling van die staatsdiens onder Paul Kruger en die krisis rondom Esselen se bedanking word deur dié koerant “a scandalous fact” genoem.[38]

Die *Transvaal Advertiser* se verwysing na raadgewers wat Esselen se hervormings heftig teengestaan het – die “sneaking advisors” soos hulle genoem word – beklemtoon hoe moeilik dit was om hervorming in staatsdepartemente in die ZAR te bewerkstellig. *De Volksstem* verwys ook na die kliek wat hervormingspogings probeer dwarsboom het “wegens redenen haarzelve het beste bekend”,[39] en die *Transvaal Advertiser* praat in dié verband van “(t)he atmosphere of this Government [which] is compounded of deceit and cunning […]”.[40]

’n Belangrike bykomende faktor in verband met die weiering om Trimble te laat naturaliseer en hom permanent aan te stel word deur Charles van Onselen in *Showdown at the Red Lion. The life and times of Jack McLoughlin* (2015) vermeld. Trimble was naamlik ’n Ier van geboorte, was nie Nederlands magtig nie, en, nog belangriker, het tydens die Eerste

Vryheidsoorlog van 1880–81 Suid-Afrika toe gekom om aan die kant van die Britte teen genl. Piet Joubert se troepe te veg (Van Onselen 2015:287). Hy het egter te laat gearriveer om aan die gevegte deel te neem (Muller 2016:150; SABW III, 806). Dit is moontlik dat Trimble se bereidheid om teen die Boeretroepe te veg die hiperkonserwatiewe raadslede oorreed het om sy naturalisering teen te staan en Kruger het hulle gesteun. Die Eerste Vryheidsoorlog het sentraal in Kruger se visie van die Transvaalse geskiedenis gestaan as die groot heldedaad van die herwinning van die staat se onafhanklikheid, en Kruger sou dit moeilik gevind het om iemand wat in daardie oorlog téén die Republiek wou veg te vergeef en hom boonop permanent in die regeringsdiens aan te stel. Kruger het ’n lang geheue gehad en kon griewe vir lank teen mense koester. Hy sou dus beswaarlik die bekwame Trimble, wat deur Van Onselen (2015:287) as “incorruptible” beskryf word, as lid van sy staatsdiens kon verdra het.

4. Die Departement van Mynwese en sy hoof, C.J. (Christiaan) Joubert

Die stand van sake in die landsadministrasie met betrekking tot die aanstelling van amptenare soos deur die koerante geïdentifiseer, verklaar grootliks waarom daar in die staatsdiens van die Republiek so dikwels skandale en wanadministrasie voorgekom het. Die *Transvaal Advertiser* skryf in Augustus 1893 dat dit die prosedure met die aanstelling van amptenare is wat die amptenary in die Republiek in oneer gebring het, “and which has made our public morality a bye-word in all other parts. […] Mr. Kruger has never hesitated for one minute to follow his own bent and inclination in the appointment of officials.”[41] Die Krugerregering was naamlik in die algemeen geneig om “landzoons”, dit wil sê gebore Transvalers, in die staatsdiens aan te stel wat as gevolg van beperkte onderwysgeleenthede in die Republiek nie opgevoed genoeg was om staatsamptenare te word nie. Gevolglik is persone uit die oorwegend plattelandse burgerbevolking wat dikwels ’n bestaansekonomie beoefen het, aangestel (Webb 1952:3). In 1898 het die inspekteur van kantore wel voorgestel dat ’n staatsdienseksamen ingestel word ten einde te verseker dat kandidate oor die minimumkwalifikasies beskik, maar die Volksraad het die idee verwerp (Marais 1961:19).

Die *Transvaal Advertiser* het sy vinger op die probleem in die staatsdiens gelê: dat behalwe in ’n paar gevalle, die keuse van amptenare deur één oorweging bepaal is, nl. die noodsaaklikheid om ’n patriot vir die pos te verkry wat dan die Kruger-regering as afhanklike aanhangers kon stut. Die koerant skryf dat persone sonder die minste begrip van klerklike of boekhoukundige werk gevolglik aangestel word wat onbevoeg is om bestuur toe te pas, wat ongewoond daaraan is om groot bedrae geld te hanteer en bestuur en sonder enige direkte toesig hul pligte moet uitvoer. Die *Advertiser* noem hulle summier “rudderless patriots”.[42]

Patriotisme het beslis ’n rol by staatsdiensaanstellings gespeel. ’n Persoon wat generaal Piet Joubert versoek het om sy invloed te gebruik om vir hom ’n staatspos te bekom, kla byvoorbeeld oor ’n mededinger wat voorheen niks meer as ’n mielieboer was nie wat ’n pos gekry het en wat nie die vaagste benul van kantoorwerk besit het nie (Gordon 1970:87). Gordon haal ’n hele aantal voorbeelde uit die Joubert-versameling aan van persone wat versoek dat die generaal sy invloed gebruik om vir hulle betrekkings in die staatsdiens te verkry, van wie feitlik almal verwys na hulle patriotisme in die vorm van diens aan en opofferings vir die land eerder as na hul professionele geskiktheid vir die poste.

4.1 Patriotisme in verband met Christiaan Joubert se hoofskap van die Departement van Mynwese

Dat die kwessie van patriotisme swaar by die aanstelling van amptenare geweeg het en soms selfs as ’n verskoning vir onbekwaamheid deur hulle voorgehou is, blyk duidelik uit die verweer van Christiaan Joubert, die hoof van die Departement van Mynwese, toe die onreëlmatige toekenning van standplase op die goudveld in Johannesburg vir spekulatiewe doeleindes in Julie 1892 in die Tweede Volksraad ter sprake gekom het. Hierdie standplaasskandaal en die Verstegen-saak wat daaruit voortgevloei het, is volledig bepreek in Heydenrych (2014), maar in die konteks van die aanstelling van onbekwame mense op grond van hul patriotisme is dit hier ter sake. Die gebeure rondom die standplaasskandaal dien ook as voorbeeld daarvan dat swak bestuur van staatsdepartemente in die ZAR verdra is en selfs deur die President goedgepraat is.

Figuur 4. Penskets in *The Star* van Christiaan Joubert, hoof van die Departement van Mynwese

Die beskerming van ’n vertroude en lojale vriend van Kruger in ’n leidende posisie in die staat en staatsdiens word ten beste geïllustreer deur die geval van Christaan Joubert. In die middel van 1892 beskryf *De Volksstem*, wat normaalweg Paul Kruger se regering ondersteun het, die Departement van Mynwese as “het meest verrotte en minst geëerbiedigde van alle

kantoren onzer staatsadministrasie" en "een voorwerp van spot en verachting, een broeinest van schandalen".[43] *Land en Volk*, wat uiters krities oor Kruger se administrasie was, verklaar eweneens oor dié departement:

> [M]nr. Christiaan Joubert, het hoofd, en mnr. Izaak van Vooren, zijn verantwoordelijke klerk, baren meer opsien […] dan voor het algemeen belang voordelig is. Het is daartoe gekomen dat er bijna geen groot schandaal meer is of het mijnwezen wordt er in verband mee genoemd.[44]

In Februarie 1893 maak die *Transvaal Advertiser* dié stelling omtrent Joubert en Van Vooren: "In no other country in the world would Messrs. Joubert and Van Vooren have survived in their official capacities the stands scandal exposure, without having cleared themselves of the heavy charges brought against them."[45]

En die volgende maand beskryf *The Star*, na aanleiding van die skandaal rondom die standplase en die gebeure wat daaruit voortgevloei het, die departement as "little better than a den of thieves".[46]

Toe Joubert se departement in die Eerste Volksraad na aanleiding van die standplaasskandaal gekritiseer is, het hy verklaar hy is geen spekulant nie, "en men moet niet op hem [as verantwoordelike hoof] afkomen in deze saak", en verder beklemtoon dat hy van kindsbeen af sy plig gedoen het, "ook by Amajuba".[47] F. Boshof, lid van die Tweede Volksraad, aan wie standplase vir spekulasie toegeken is, het die verweer gebruik dat sy ouers ná die Slag van Boomplaats in 1848 na die Transvaal verhuis het,[48] om skynbaar daarmee te kenne te gee hoe lojaal hy aan die Republiek is. Sowel Joubert as Boshoff het hul dus probeer verontskuldig deur agter hul patriotisme te skuil in stede daarvan om vir hul optrede verantwoordelikheid te aanvaar. Dis geen wonder nie dat die *Transvaal Advertiser* vir Christiaan Joubert die bynaam "Amajuba Chris" gegee het.[49]

The Star gee met reg sy misnoeë te kenne omtrent mense wat aanvoer hulle het vir hul land geveg en gebloei, deur te skryf:

> Whether it is Mr. Christiaan Joubert who "stood" – he doesn't say fought – at Majuba, or another implicated member of the Raad whose parents (mark that, his parents not himself) ran away from Boomplaats in the forties, this debased and debasing use of the strong instinct of patriotism in the Boer never misses its effect.[50]

Kruger se verbintenis met Joubert het ongetwyfeld die President se reputasie met betrekking tot die staatsdiens groot skade berokken. Dit is duidelik as in aanmerking geneem word watter skerp stelling regter De Korte gemaak het ná die Verstegen-saak wat uit die standplaasskandaal voortgevloei het toe hy die getuienis in die algemeen – wat dié van Joubert insluit – as uiters onbetroubaar beskryf het.[51]

Boonop het die skuldigbevinding van Bension Aaron in 1893 aan gepoogde omkopery van amptenare toe 'n groot stuk grond in Johannesburg foutiewelik aan hom toegeken is – soos in Heydenrych (2014) volledig bespreek – 'n ernstige refleksie op Kruger gewerp vanweë die verbintenis tussen die twee.

Die aggressiewe wyse waarop Kruger vir Joubert in die Tweede Volksraad in verband met die skandaal verdedig het, toon duidelik dat hy amptenare en regeringslede se bedenklike optrede wou goedpraat en dat Joubert se patriotisme vir hom swaarder as sy bekwaamheid geweeg het. Kruger het eenvoudig die verdoemende onthullings van die Tweede Volksraad se kommissie van ondersoek na die standplaasdebakel eenkant gevee. Toe die kommissie se verslag op 31 Julie 1893 aan die Tweede Volksraad voorgelê is, het Kruger persoonlik vir die amptenare in die Departement van Mynwese in die bresse getree en onder meer gevra hoe die staat op enige wyse deur die verkoop van die standplase benadeel is en diegene wat besware teen die prosedure gehad het uitgedaag om te bewys dat alle standplase deur middel van vendusies verkoop moet word. Hy het bygevoeg dat dit in elk geval die regering se reg was om te besluit of die privaat of openbare verkoop van standplase in die beste belang van die staat was (Gordon 1970:106; vgl. ook Notule Tweede Volksraad, 1893, art. 728).

Die pers het Kruger heftig oor sy houding en optrede gekritiseer. 'n Voorbeeld hiervan is die sarkastiese uitspraak van die *Transvaal Advertiser*:

> Advocate Kruger hesitated at nothing in the defence of Mr. Christiaan Joubert. He seemed to take a positive delight in perverting argument, in inverting truth, in ignoring law, in abusing his calling, in breaking through the rules of Court, in trampling logic under foot, and in bamboozling their honours of the Second Chamber.[52]

Wat die hele kwessie van Joubert se onbekwaamheid vererger het, is die feit dat hy ná die Verstegen-saak vir Gerrit Ribbink uit die diens van die departement ontslaan het. Die rede vir die ontslag is waarskynlik tereg, volgens die *Transvaal Advertiser*, dat Ribbink ongelukkig genoeg was om tydens dié regsgeding die waarheid in die getuiebank te vertel. "Apparently, in the public service under the Kruger *regime*, truth is the most baneful and disastrous commodity that an official can have about him, and it is enough to make Mr. Ribbink eschew it for ever."[53]

Gordon verklaar tereg omtrent die resolusie wat uiteindelik aangaande die skandaal in die Tweede Volksraad aanvaar is: "Thus, by the simple expedient of legislatively declaring black to be white, the 'Stands Scandal' was disposed of and the unsavoury 'irregularities' […] declared to be 'in the best interests of the State'" (Gordon 1970:107). Dit is 'n verdoemende uitspraak oor die regering se hantering van ongerymdhede in die staatsadministrasie en Kruger se persoonlike rol daarin. Boonop het die verslag van Christiaan Joubert, as hoof van mynwese, daarna onbegryplik bevind dat daar niks verkeerds in verband met aansoeke om standplase gedoen is nie (Gordon 1970:107).

Kruger het boonop in sy openingstoespraak in die Eerste Volksraad in Mei 1893, terwyl die skandaal gewoed het, nie 'n woord gerep omtrent die suiwering van die staatsdiens nie en *The Star* spreek sy skok en teleurstelling oor dié leemte in die toespraak soos volg uit:

> [I]t offers no word of repentance and regret for the scandals which have filled the public ear. There is no hint that the Chief Sinner in the Mining Department […] will be dealt with according to his deserts […] and not only will the Minister of Mines not be impeached, but after all [is] said and done, he will not resign, and the Government knows better in its own selfish interests than to ask him to do so.[54]

'n Belangrike rede waarom Kruger nie teen Joubert wou optree nie en hom konsekwent verdedig het, was dat hy 'n prominente plek in die Hervormde Kerk beklee het en die president sy steun en dié van die Hervormde Kerk se lidmate vir sy regering nodig gehad het (Mendelsohn 1991:87). Daar was bespiegeling hieroor in die Engelstalige koerante. Die *Transvaal Advertiser* verwys byvoorbeeld na "Mr Kruger's re-election, [in 1893] which was only possible, if it does happen, by Mr. Christiaan Joubert and his church's support […]".[55]

Dat Kruger so heftig vir Joubert verdedig het en hom ná die onthullings in die standplaasskandaal as hoof van mynwese behou het, bevestig die neiging om afhanklike aanhangers in staatsposte te behou wat die regering en Kruger kon steun en stut. Boonop is die resolusie ingevolge waarvan die kommissie van ondersoek na die ongerymdhede in die departement aangewys is, alreeds in September of Oktober 1892 aangeneem, maar die hantering van die aangeleentheid is uitgestel tot ná die presidentsverkiesing. *The Star* lei hieruit af dat stemme vir Kruger in die verkiesing bekom is wat heel waarskynlik na sy teenstander, Piet Joubert, sou gegaan het "if the rotten character of his administration had been more widely known".[56]

Joubert se jaarverslag oor sy departement wat in Mei 1893 aan die Volksraad voorgelê is, het sy onbekwaamheid onderstreep. Waar *De Volksstem* uiters oppervlakkig en goedkeurend in net een sin berig het: "Het rapport […] maakt een gunstigen indruk en geeft een aangenaam beeld van de verlevendiging die onze minerale nywerheid in de laatst verlopen maanden gekenmerkt heeft",[57] het die Engelstalige koerante die jaarverslag in besonderhede gekritiseer. *The Star* het daarop gewys dat die verslag geen statistiese gegewens bevat wat die departement in staat behoort te wees om te verskaf nie, byvoorbeeld die totale koste om al die goud te produseer, die omvang van die arbeid daarby betrokke en die gemiddelde loon van arbeiders. Die koerant vergelyk dit in hierdie opsig met die verslae van die myndepartemente van Victoria en Queensland in Australië en voer aan dat die regering se belange eensydig beklemtoon word. Dit blyk daaruit dat die verslag die voordele vir die regering uit die mynbedryf behandel, skryf dié koerant, "in much the same way as the agent of a landlord would report to his employer on the increasing value of his land due to the enterprise displayed by his tenantry".[58] Dit beklemtoon hoeveel inkomste die goudveld vir die staat oplewer, maar swyg omtrent die dividend wat die belegger gedurende die jaar ontvang het, sê die koerant, en dit vermeld ook niks omtrent die kwessie van Sondagarbeid in die mynbedryf wat toe baie aktueel in die Republiek se politiek was nie. Die *Transvaal Advertiser* skryf boonop dat Joubert tydens die bespreking van die verslag 'n "child-like innocence" geopenbaar het omtrent kwessies rakende die mynbedryf waarin raadslede belang gestel het en voeg by: "In this examination Mr. Joubert himself proved how incompetent he is to be at the head of a department upon the successful management of which the prosperity of this country so largely depends."[59] Dieselfde koerant beweer ná die bespreking van die jaarverslag in die Eerste Volksraad: "He did not know about many things which came within his official purview half as much as hon. members did who had no particular connections with mining matters."[60]

Mynwese was die één staatsafdeling wat direk met sake op die goudveld in Johannesburg gemoeid was en die swak bestuur in dié departement het die delwersgemeenskap ten nouste geraak en beslis die aansien van die staatsdiens onder Kruger 'n groot knou in hul oë besorg.[61] Die goudbedryf van Johannesburg se Uitlanders het immers teen 1895 vir sowat vier vyfdes van die staat se inkomste gesorg en daarom het betrokkenes by die bedryf die reg gehad om goeie administrasie van die goudveld te verwag.

4.2 Joubert se twis met die staatsmyningenieur

Op die koop toe was Joubert by groot omstredenheid betrokke toe hy en die bekwame Duits-gebore staatsmyningenieur in sy departement, J. Klimke, omtrent 'n interne aanstelling van mening verskil het. In Junie 1893 wou Joubert 'n ketelinspekteur in die departement aanstel teen wie se kwalifikasies Klimke beswaar gemaak het.[62] Joubert het beweer dat Klimke sy gesag ondergrawe en dat hy as hoof van mynwese nie deur die Mynreguleringskommissie in verband met die aanstelling geraadpleeg is nie.[63] Die twis tussen hom en Klimke het verskeie kere in die Volksrade ter sprake gekom.

Nadat Joubert vir Klimke op grond van beweerde weerspannigheid geskors het, het die staatsmyningenieur daarop aangedring dat die saak deur die regering ondersoek word. Toe 'n vraag in die Volksraad omtrent die kwessie gevra is, het Kruger volgens die *Transvaal Advertiser* iets onhoorbaars gemompel,[64] maar die President en die Uitvoerende Raad het uiteindelik vir Klimke gelyk gegee omtrent gepoogde inmenging in sy afdeling van die departement en Joubert is op wat die koerant denkbeeldige verlof noem, geplaas.[65]

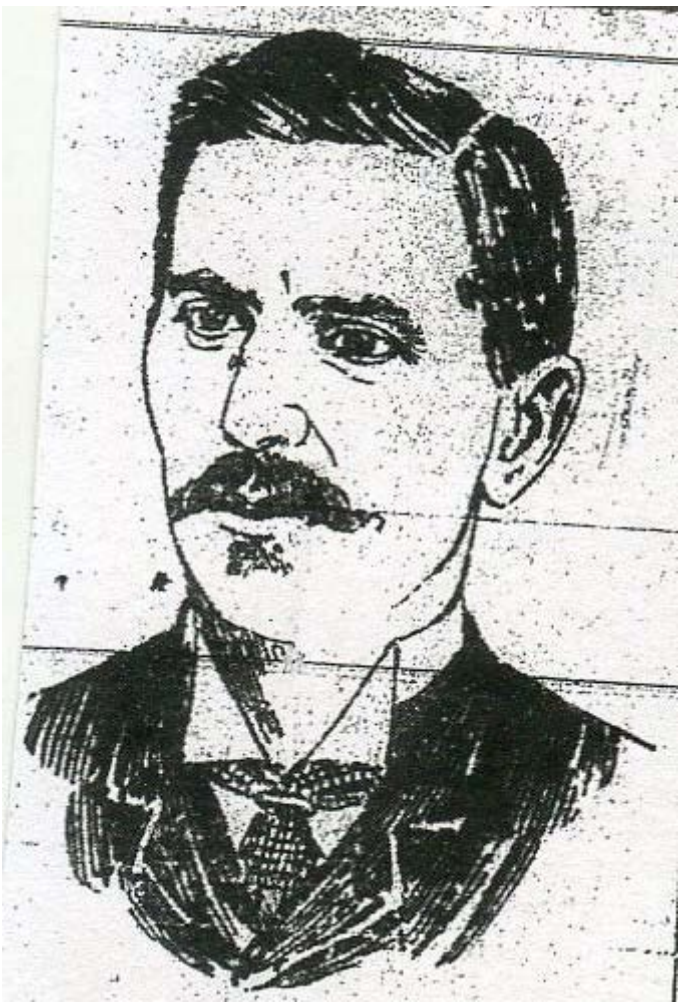

Figuur 5. J. Klimke, die staatsmyningenieur

Klimke het immers uitstekende kwalifikasies en ervaring gehad. Hy is in Duitsland gebore en begin hom op die ouderdom van 19 jaar op praktiese aspekte van die mynwese toelê. As

vakleerling vir twee jaar doen hy ervaring op in steenkool-, silwer- en sinkmyne in die landsdeel Silesië. Daarna studeer hy ’n paar jaar lank aan die Mynskool van Duitsland waar hy hom in onder meer opmeetkunde, chemie, geologie en mineralogie bekwaam. Hy doen ’n paar jaar lank ervaring op van die dreinering van landbougrond, spoorwegkonstruksie en alle vertakkings van siviele ingenieurswese. Hy slaag die Duitse staatseksamen in bogrondse en ondergrondse opmeetkunde en dien drie of vier jaar lank in die Duitse staatsdiens as myn- en siviele ingenieur. Hy is verskeie jare lank verbonde aan die El Callao-goudmyn in Venezuela, waartydens hy die Diploma in Openbare Mynwese van die Universiteit van Venezuela verwerf. Ná sewe jaar keer hy terug Duitsland toe, maar word deur ’n Duitse sindikaat na Suid-Afrika gestuur om die goudontdekkings by Knysna te ondersoek en terselfdertyd deur ’n Britse sindikaat om oor die goudmyne aan die Witwatersrand verslag te doen. Hy arriveer in Januarie 1889 in Kaapstad en tree vir twee jaar aan die Rand as myningenieur op. In September 1891 word hy as staatsmyningenieur aangestel.[66]

In die lig van bogenoemde kwalifikasies en ervaring van Klimke was dit gekheid van Joubert om oor ’n tegniese aangeleentheid soos die kwalifikasies en geskiktheid van ’n ketelinspekteur met hom swaarde te kruis. Dis duidelik dat die uitval met Klimke nie oor ’n kwessie van beginsel of botsende jurisdiksie gehandel het nie en dit wil voorkom asof “some paltry question of disputed patronage”, soos *The Star* dit noem, in werklikheid daaragter gesit het.[67] Die hele aangeleentheid het Joubert in ’n nog swakker lig as tevore gestel en was beslis ’n verleentheid vir Kruger se regering.

Dat Joubert tydelik van sy pos onthef is, beklemtoon dat die regering ernstige twyfel oor sy bekwaamheid gehad het. Dit sou beter gewees het indien hy vervang was. Die Tweede Volksraad het dit later aan die regering opgedra om stappe te doen om dergelike onenigheid tussen Joubert en Klimke in die toekoms te voorkom, hetsy by wyse van wysiging in die diensregulasies of sodanige ander stappe wat die gewenste resultaat kon bereik.[68]

4.3 Die swak inspeksie van mynkantore

In Augustus 1894 word ’n kommissie aangewys om die inspeksie van die kantore van die Departement van Mynwese te ondersoek. Dié bespreking na aanleiding van Joubert se jaarverslag van sy departement moes eintlik al in Mei van daardie jaar plaasgevind het, toe besluit is om die kommissie aan te wys,[69] maar Joubert was toe siek.[70] Groot kritiek is in die kommissie se verslag oor die gehalte van die inspeksie van die departement se kantore uitgespreek en lede van die Tweede Volksraad het met mening onder die bestuur van die departement ingeklim.

Die eerste klousule van die verslag lui dat as die mynkantore behoorlik geïnspekteer was, die wanbesteding van baie groot bedrae geld vermy kon gewees het.[71] J.F. Celliers, die lid vir Witwatersrand, maak gevolglik beswaar daarteen dat die hoof van mynwese een van sy onderhoriges aanwys om inspeksie van mynkantore te doen en dring daarop aan dat die inspeksies deur bekwame en onafhanklike inspekteurs uitgevoer word.[72] G. Brecher, die lid vir Vryheid, voer aan dat swendelary onder die neus van die destydse inspekteur plaasgevind het en voeg by dat die hoof van mynwese nie in staat is om sy onderhoriges te beheer nie.[73] Ná verdere bespreking versoek Joubert ernstig dat die Raad hom ondersteun ten einde bekwame inspeksie van die kantore te verkry. Dit klink maar redelik pateties vir ’n departementshoof van ’n staatsdepartement om te vra dat hy in hierdie opsig gehelp word. Dis dus geen wonder dat die bespreking van die verslag taamlik warm geraak het nie.

Daar was ook tydens die debat kritiek op die departement se kantoor by Klein Letaba, waar die hoeveelheid werk aansienlik toegeneem het en ’n tekort in die kas ontdek is, as gevolg waarvan die betrokke amptenaar ontslaan is. ’n Inspekteursverslag is gelees wat verwys na onreëlmatighede in dié kantoor en daar was ook diefstal in die departement se kantoor te Florida.[74] ’n Ernstige bespreking oor die laksheid in die departement se kantore in die algemeen was die gevolg. Die debat het die Tweede Raad se bedenkinge omtrent die behoorlike bestuur van die departement en Christiaan Joubert se onvermoë in dié verband oopgevlek en dit moes beslis ’n verleentheid vir Kruger gewees het.

Die swak kantoorinspeksie in die departement het ook ’n nadraai in die staatsdiens in sy geheel gehad. Dit blyk duidelik uit die prosedure by die aanstelling van ’n inspekteur van kantore vir die hele staatsdiens in Oktober 1894. Laat in 1894 is besluit dat die inspeksie van die boekhouding en bestuur van die verskillende staatskantore, wat tot in daardie stadium deur afsonderlike departementele inspekteurs uitgevoer is, vervang sou word deur ’n sentrale stelsel van inspeksie van alle staatskantore, onafhanklik van enige departement.[75] Die regering het gevolglik besluit om ’n sentrale departement vir dié doel tot stand te bring. Staatsekretaris Leyds het gesê as knap amptenare wat hul werk verstaan, aangestel word, sou die inspektering deur afsonderlike departementele inspekteurs en die koste daaraan verbonde vermy word.[76]

H. Kroes is in hierdie pos aangestel, maar ongelukkig het hy nie die soort knap amptenaar geblyk te wees wat Leyds in gedagte gehad het nie. Toe die *Transvaal Advertiser* ondersoek instel na Kroes se kwalifikasies vir die pos, is vasgestel dat hy verskeie jare in Christiaan Joubert se Departement van Mynwese gewerk het, onder meer as spesiale inspekteur van mynkantore.[77] In die Tweede Volksraad is hy egter genadeloos gekritiseer deur Frank Watkins, die lid vir Barberton. *De Volksstem* skryf in sy weergawe van die betrokke debat bloot dat Watkins gekla het oor ’n inspekteur te Barberton wat deur die plaaslike mynkommissaris self reggehelp moes word toe hy die kantoor se boeke geïnspekteer het.[78] Die betrokke inspekteur was niemand anders as Kroes nie.

Die volle verhaal is deur die *Transvaal Advertiser* ontbloot: Nadat Kroes die mynkommissaris van Barberton se kantoor geïnspekteer het, het hy sy tevredenheid met die stand van die boekhouding uitgespreek. Daarna het die mynkommissaris binne ’n paar minute aan hom ’n aantal growwe foute getoon wat hy self raakgesien het of dalk opsetlik as ’n lokval vir Kroes onveranderd gelaat het. Dit het Kroes se onbekwaamheid lelik blootgelê. Watkins het tereg die vraag in die Tweede Volksraad gestel of dit ’n behoorlike situasie is dat die mynkommissaris aan die inspekteur moes aantoon hoe die inspeksie eintlik moes geskied het.[79]

Dit was egter nie die einde van die verhaal nie. Daarna is Kroes na die Laeveld om mynkantore te ondersoek. Intussen het ene Liebenberg – na bewering ’n lid van die tesourier-generaal se kantoor – te Letaba vlugtig gekyk na die boeke wat Kroes pas geïnspekteer het. Spoedig het hy afgekom op ’n ongerymdheid van £600 waarvoor die kleiminspekteur later vervolg is. Die *Transvaal Advertiser* sluit sy berig hieroor sarkasties soos volg af: “Who shall say that in this colony of the survival of misfits, the keen Kroes is not entitled to the first appointment as inspector of offices […].”[80]

Kroes het in antwoord op die koerantberig in ’n brief ontken dat die mynkommissaris van Barberton hom op sy foute gewys het, aangesien dié man gedurende daardie tyd met siekte

afwesig was; ook dat hy te Letaba geldverduisterings misgekyk het, aangesien dié bedrog ná sy besoek plaasgevind het. Hy het ook daarop gewys dat die Liebenberg wat volgens die koerant se berig die beweerde foute raakgesien het, nie van die tesourier-generaal se kantoor was nie, maar 'n boekhouer van die Departement van Mynwese.[81] Die koerant het dadelik geantwoord dat hy weet dat Watkins se feite korrek is. Watkins het trouens in die Tweede Volksraad gesê dat die mynkommissaris van Barberton hom persoonlik oor die gebeure ingelig het.[82] Die *Transvaal Advertiser* skryf dat wat hy oor Kroes se optrede berig het, sal toon of sy "biografie" hom vir die pos van inspekteur van kantore kwalifiseer.[83] In die lig van bogenoemde feite was Kroes beslis 'n swak aanstelling en dié gebeure het nie belofte ingehou dat inspeksie van die boekhouding van staatskantore voortaan sou verbeter nie.

5. Die gebrekkige verkiesingsadministrasie

Daar was ernstige kritiek in die pers op die gebrekkige administrasie van die verkiesingstelsel in die algemeen en spesifiek tydens die presidentsverkiesing van 1893. Inderdaad het selfs die Kruger-gesinde *De Volksstem* ná die verkiesing van 1893 verwys na "de slordige manier […] waarop soms te werk gegaan is" en erken dat dit moontlik is dat veroordeeldes, kranksinniges, minderjariges en persone wat nie stemgeregtig was nie, aan die verkiesing deelgeneem het.[84] Toe nuwe lede vir die twee Volksrade in Februarie 1895 verkies moes word, verklaar die *Transvaal Advertiser* steeds: "The election system of the Transvaal is so crude and defective that it is impossible to forecast the candidates who will finally triumph in the coming contests […]."[85] Later dieselfde maand voeg dié koerant by: "Unfortunately there is no proper machinery in this country to secure purity of election and to ensure that candidates of whatever shade of political opinion shall be treated with fairness."[86]

Die stand van die stemme in die verkiesing aan die einde van Februarie 1893 soos deur die Uitvoerende Raad in *De Volksstem* bekend gemaak, was: 8 114 vir Kruger, 7 310 vir Joubert en 86 vir J.G. Kotzé.[87] In ooreenstemming met die Grondwet is daar 'n hertelling deur die Uitvoerende Raad gedoen wat bevind het dat die syfers moes wees: 7 881 stemme vir Kruger, 7 009 vir Joubert en 81 vir Kotzé.[88] Generaal Piet Joubert se verkiesingskomitee het egter beweer dat ernstige ongerymdhede tydens die verkiesing plaasgevind het en het protes teen Kruger se inswering aangeteken.[89]Hulle het gevolglik op 'n onpartydige hertelling van die stemme aangedring (Gordon 1970:213).

Eers ná die opening van die Eerste Volksraad se sitting op 1 Mei 1893 kon die kwessie van Joubert-hulle se besware en die aandrang op 'n ware onpartydige hertelling aandag geniet. Kruger het toe voorgestel dat 'n kommissie van die Eerste Volksraad aangewys word om vas te stel of die verkiesing wel wettig plaasgevind het.[90] Daar was teen hierdie tyd al groot ontevredenheid oor die onsekerheid omtrent die verkiesingsuitslag en *Land en Volk* het selfs reeds op 2 Maart gewaarsku dat daar "verzet – lijdelijk of met geweld" sal wees indien daar nie 'n onpartydige hertelling van die stemme plaasvind nie.[91] 'n Kommissie bestaande uit drie lede van die Joubert-faksie en drie van die Kruger-faksie is daarna deur die Eerste Volksraad aangewys om 'n noukeurige hertelling van die stemme te doen en daaroor verslag te doen.[92]

Die kommissie het egter slegs 'n paar dae, van Vrydag 5 Mei 1893 tot die volgende Dinsdag, tot sy beskikking gehad om sy ondersoek te voltooi. Daarom skryf *The Star* tereg dat die tyd wat toegelaat is, "entirely insufficient" was "to satisfy the adamant dissatisfaction of the bulk

of the Joubert party".[93] Die kiesers, sê die koerant, sal weier om te glo dat die komitee in drie werksdae 'n taak kan verrig wat die uitvoerende gesag byna drie weke geneem het om af te handel. Daarom vra die koerant: "[W]hat other term will suffice to describe their enquiry as a solemn farce?"[94] Die hele aangeleentheid moes eerder na die hooggeregshof verwys gewees het, skryf *The Star* en voer aan dat die Joubert-party 'n groot taktiese fout begaan het deur hul besware omtrent die ongerymdhede tydens die verkiesing aan ondersoek deur 'n Volksraadskommissie oor te laat.[95] Carl Jeppe, die Eerste Volksraadslid vir Johannesburg, het ook in 'n belangwekkende toespraak die mening gelug dat 'n hof, en nie 'n Volksraadskommissie nie, oor die finale uitslag moes beslis het.[96] *The Star* het selfs so ver gegaan om te skryf: "The Executive should have been summoned to appear before the High Court and show cause why the Presidential election return should not be amended."[97]

Die kommissie het uiteindelik die voorlopige uitslag bevestig, maar in die Volksraad was daar steeds ernstige bedenkinge oor die korrektheid daarvan. R.K. Loveday, die lid vir Barberton, het daarop gewys dat daar geen verwysing in die kommissieverslag was na generaal Piet Joubert se protes nie en dat Joubert ook nie die geleentheid gegee is om bewyse of dokumente ter stawing van sy protes te verskaf nie.[98] Die *Transvaal Advertiser* maak ook in 'n kort beriggie getitel "The so-called scrutiny" die hertelling van die stemme as ongeloofwaardig af.[99]

Verdere twyfel oor die administrasie tydens die verkiesing is gesaai toe Eugène N. Marais, die redakteur van *Land en Volk*, kort ná die verkiesing 'n regsmening deur advokaat J.W. Wessels gepubliseer het wat verklaar dat dit ingevolge Wet No. 4 van 1871 plaasgevind het en nie in terme van Wet No. 13 van 1891 soos die regering aangevoer het nie. Wessels het ook bevind dat indien stembiljette in sommige gevalle na die landdroste in plaas van direk na die Uitvoerende Raad gestuur is, soos beweer is, daardie stemme ongeldig was. Dit is dus verstaanbaar dat *The Star* gewag maak van "the state of constitutional chaos under which we live!" en na aanleiding van die bekendmaking van die finale verkiesingsuitslag verklaar: "[I]t has yet to be shown if the one party can shout, [or] whether the other is not sternly prepared to do the shouting."[100] In dieselfde asem vra die koerant dat die Grondwet hersien word: "How urgent the necessity of reducing the Constitution into some order, into some harmony with the new conditions of the State […]."[101]

Die swakhede in die administrasie van verkiesings het egter nie bloot daaroor gegaan of die korrekte prosedure by die stempunte gevolg is en of die stembiljette na die korrekte amptenaar of instansie gestuur is nie, want die kieserslyste self was soms onakkuraat. Die veldkornette moes lyste van stemgeregtigdes in hul onderskeie wyke jaarliks in November en Desember op datum bring en 'n gesertifiseerde afskrif daarvan aan die landdros verskaf, wat dit op sy beurt aan die staatsekretaris moes stuur (Hugo 1947:50). Dié lyste was dikwels onnoukeurig en is soms ook nie deur die landdroste of die mynkommissarisse in die goudmyngebiede – na gelang van die omstandighede – gesertifiseer nie.

Die pers was deeglik van dié gebreke bewus. Daarom skryf *The Star* in verband met die uitslag van die verkiesing ná die hertelling van die stemme: "So faulty is the law, according to our information, that the burgher lists, where any such exist, cannot even be regarded as final […]."[102] As in aanmerking geneem word dat die lyste moes toon watter nuwe kiesers jaarliks in die wyke aangeteken is en watter as gevolg van verhuising of om ander redes uitgesluit is, asook wie vir lede van die Eerste Volksraad en die Tweede Volksraad

onderskeidelik mag stem (Hugo 1947:50), was daar ’n groot moontlikheid van onduidelikhede en foute gedurende die stemproses.

Kruger self as president word deur die pers vir die gebrekkige kiesstelsel geblameer en *The Star* betwyfel dit of die verwarring hoegenaamd onder sy presidentskap opgeklaar sal kan word: “Is it possible for him to revise the *Grondwet*, to cleanse the public departments and to break up that pernicious system of centralisation which renders the Republic a Republic in nothing more than name?” En die koerant betreur “the entire absence of the judicial element from our electoral procedure […].”[103]

Die *Transvaal Advertiser* het die hertelling van die stemme deur die kommissie afgemaak as “the so-called scrutiny of the polling lists, cooked by by members of the Raad, Fieldcornets, Landdrosts and Mining Commissioners”.[104] Dié koerant het sy verontwaardiging omtrent die hele verkiesingsage soos volg opgesom: “Never in the history of this country has there been so profound a sentiment stirred in the bosoms of the burghers as on the present occasion.”[105]

Hierdie heftige gevoelens wat die bedenklike hantering van die verkiesingsuitslag ontketen het, is waarskynlik die akkuraatste uitgedruk deur die *Express* soos in ’n hoofberig in die *Advertiser* aangehaal: “The Transvaal presidential election is about the meanest bit of business a man could come across.”[106]

The Star het oor die stemmery in Johannesburg beweer dat ’n klomp stemme daar uitgebring is deur persone wie se name nie op die kieserslys verskyn het nie en tot die slotsom gekom: “If practices such as this have prevailed to a similar extent all over the country [...] what a lamentable and abominable farce [...].”[107]

Die “oplossing” van die onenigheid omtrent die wettigheid van die verkiesing en van die uitslag, naamlik om dit in die hande van ’n kommissie van die wetgewende liggaam te laat, was totaal onversoenbaar met ’n demokratiese staat. Dit moes in die hande van die hooggeregshof gelaat gewees het.

6. Slotbeskouing

Kruger se reputasie as staatshoof is beslis geraak deur swak bestuur en wanpraktyke in die staatsdiens. *Land en Volk* skryf by geleentheid dat die President sy vriende swak kies en wys in dié verband op sy verbintenis met Bension Aaron.[108] In Heydenrych (2014) is gemeld dat Aaron die voorsitter van Kruger se Johannesburgse verkiesingskomitee voor en tydens die presidentsverkiesing van 1893 was, en dat hy na bewering persoonlik £1 000 tot Kruger se verkiesingsfonds bygedra het. Boonop was Aaron grootliks daarvoor verantwoordelik dat Kruger oorreed is om vir die opening van die Joodse Parkstraat-sinagoge in September 1892 Johannesburg toe te kom – een van sy min besoeke aan die stad. Die *Standard and Diggers’ News* spreek sy verbasing uit dat Kruger hiertoe ingestem het: “How Mr. Raphaely and Mr. Bension Aaron have worked the oracle so successfully remains unexplained and a delicious mystery.”[109] Die skuldigbevinding van Aaron aan gepoogde omkopery in verband met die standplaasskandaal op die Johannesburgse goudveld en die boete van £500 en gevangenisstraf van een maand wat hy in 1893 opgelê is, moes dus ongetwyfeld Kruger se aansien in die openbare oog skade berokken het. Dit kon één belangrike rede gewees het

waarom hy nie so goed in die presidentsverkiesing van 1893 gevaar het nie. Daar steek dus waarheid in die vroeër genoemde bewering van *Land en Volk* dat Kruger sy vriende sleg gekies het en dit het beslis ook die aanstellings in die staatsdiens en sy omgang met regeringslede en amptenare geraak. Sy noue verbintenis met en lojaliteit teenoor Christiaan Joubert, en sy verdediging van Joubert en sy amptenare in verband met die standplaas-skandaal is ’n sprekende bewys hiervan.

Ander gebreke in die staatsdiens onder Kruger, soos die aanstelling en behoud van amptenare bloot op grond van hul patriotisme, het beslis die administrasie ’n slegte naam gegee. Afgesien van die geval Christiaan Joubert as hoof van die Departement van Mynwese was daar ook swak aanstellings soos dié van H. Kroes as inspekteur van kantore wat min belofte ingehou het dat dit die gebrekkige finansiële bestuur van staatskantore sou verbeter.

Kruger se verdediging van amptenare se tekortkominge en foute het die situasie vererger. Afgesien van die President se verontskuldiging van Christiaan Joubert en sy amptenare in verband met die standplaasskandaal het dit ook in ander gevalle gebeur, byvoorbeeld toe die mynkommissaris van Krugersdorp in 1894 twee en ’n half maande langer as sy verloftyd van sy kantoor afwesig was.[110] Later verklaar die *Transvaal Advertiser*: “And yet Mr. Kruger sings psalms and revels in a holy fervour.”[111] Dit is ’n verwysing na Kruger se neiging om, veral tydens sy Paardekraaltoesprake, godsdienstige verwysings te gebruik en psalms te laat sing, terwyl die administrasie van die land, na dié koerant se mening, veel te wense oorlaat.

Die tekortkominge in die staatsdiens van die Republiek was vroeg reeds merkbaar, maar is grootliks deur omstandighede na die ontdekking van goud op die Witwatersrand vererger, omdat die administrering van die goudveld groot nuwe uitdagings gestel het. En ongelukkig was juis die administrasie van die goudveld onder Christiaan Joubert gebrekkig.

Die probleme rondom die administrasie van die presidentsverkiesing van 1893 werp ook ’n swak lig op die gehalte van die staatsdiens. Die onsekerheid wat na afloop van die verkiesing ontstaan het omtrent die korrekte wetgewing ingevolge waarvan die presidentsverkiesing moes plaasgevind het, toon duidelik die gebrekkige situasie in die staatsmasjinerie ten opsigte van die uiters belangrike kwessie van vry en regverdige verkiesings. Bowendien was die oplossing wat op Kruger se voorstel daarvoor aangewend is, naamlik die aanstel van ’n kommissie van die wetgewende gesag om die kwessie te besleg, bedenklik en totaal vreemd aan ’n demokratiese opset. ’n Regsmening deur die regterlike gesag oor die onsekerheid omtrent die wettigheid van die verkiesing sou die aangewese oplossing gewees het.

Soos aan die begin van hierdie artikel aangedui is, het die finansiële administrasie onder Kruger ook sleg afgesteek teenoor dié in die Britse kolonies soos die Kaapkolonie, waar die amptenare baie jare se ervaring van goeie finansiële administrasie in hul vaderland, Brittanje, opgedoen het. Daarteenoor het die swak opvoedingspeil van burgers van die Republiek wat as amptenare moes dien, en Kruger se eie gebrek aan opvoeding en sy ontoereikende kennis van regeerkunde, beslis tot administratiewe gebreke in die Republiek bygedra, en so ook Kruger se onvoldoende begrip van die demokrasie en magsdeling. Dié gebreke, soos dit in die landsadministrasie uiting gevind het, lê oop en bloot voor die navorser en die leser.

Bibliografie

Boeke, verhandelings, proefskrifte en tydskrifartikels

De Klerk, P. 1969. Die geskiedskrywing oor Paul Kruger. Ongepubliseerde MA-verhandeling, PU vir CHO.

Gordon, C.T. 1970. *The growth of Boer opposition to Kruger, 1890–1895*. Kaapstad: Oxford University Press.

Heydenrych, H. 2014. Eugène N. Marais as redakteur van *Land en Volk*, 1890–1896. *LitNet Akademies*, 11(3):896–938. http://www.litnet.co.za/assets//pdf/joernaaluitgawe_11_3/GW_14_Eugene_Marais_as_redakteur_van_Land_en_Volk_Heydenrych.pdf (30 Januarie 2017 geraadpleeg).

Hugo, M.J. 1947. Die stemregvraagstuk in die Zuid-Afrikaansche Republiek. *Argiefjaarboek vir Suid-Afrikaanse Geskiedenis.* Kaapstad: Staatsdrukker.

Marais, J.S. 1961. *The fall of Kruger's Republic.* Oxford: Oxford University Press.

Mendelsohn, R. 1991. *Sammy Marks. "The uncrowned king of the Transvaal"*. Kaapstad: David Philip Publishers en Jewish Publications, South Africa.

Muller, C.H. 2016. Policing the Witwatersrand: A history of the South African Republic Police, 1886–1899. Ongepubliseerde DPhil-proefskrif, Universiteit van die Vrystaat.

Ross, R., A.K. Mager en B. Nasson (reds.). 2012. *Cambridge history of South Africa*. *Volume 2: 1885–1994*. Cambridge: Cambridge University Press.

SABW (*Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek*). Deel I, W.J. de Kock (red.) 1976 (2de druk), Pretoria: RGN; Deel II, W.J. de Kock en D.W. Kruger (reds.) 1986 (2de uitgawe), Pretoria: RGN.; Deel III, D.W. Kruger en C.J. Beyers (reds.) 1977 (1ste uitgawe), Pretoria: RGN.; Deel V, C.J. Beyers en J.L. Basson (reds.) 1987, Pretoria: RGN.

Trapido, S. 2012. Imperialism, settler identities, and colonial capitalism: The hundred-year origins of the 1899 South African War. In Ross e.a. (reds.). 2012.

Van den Bergh, G.N. 1975. Die polisiediens in die Zuid-Afrikaansche Republiek. *Argiefjaarboek vir Suid-Afrikaanse Geskiedenis*. Kaapstad: Staatsdrukker.

Van Onselen, C. 2015. *Showdown at the Red Lion. The life and times of Jack McLoughlin*, 1859–1910. Johannesburg: Jonathan Ball Publishers.

Webb, C. 1952. The Uitlander movement in the South African Republic before the Jameson Raid. Ongepubliseerde BA Hons-skripsie. Universiteit van die Witwatersrand.

Koerante

De Volksstem, 1890–1895

Land en Volk, 1890–1895

Standard and Diggers' News, 1890–1895

The Press, 1894–1895

The Star, 1890–1895

Transvaal Advertiser, 1890–1895

Amptelike publikasies

Notulen Eerste en Tweede Volksraad, 1890–1895

Eindnotas

[1] *The Star*, 20 Maart 1893, "Tried and found wanting".

[2] *The Star*, 16 Maart 1893, "Republics and their attributes".

[3] *Transvaal Advertiser*, 2 Februarie 1895, Hoofberig.

[4] *Transvaal Advertiser*, 29 Augustus 1893, Hoofberig.

[5] Vgl. C.T. Gordon se opmerking hieroor in *The Growth of Boer opposition to Kruger, 1890 to 1895*, ble. xii–xiii.

[6] *Transvaal Advertiser*, 13 Junie 1893, Hoofberig.

[7] De Volksstem, 18 Augustus 1894, "Bestuur".

[8] *Transvaal Advertiser*, 20 Junie 1893, Hoofberig.

[9] *Transvaal Advertiser*, 20 Junie 1893, Hoofberig.

[10] *Transvaal Advertiser*, 20 Junie 1893, Hoofberig.

[11] *Transvaal Advertiser*, 15 November 1895, Hoofberig.

[12] *Transvaal Advertiser*, 14 Oktober 1893, "About goals – Who ought to be in them?"

[13] *Transvaal Advertiser*, 5 Desember 1892, "The ills of nepotism".

[14] *Transvaal Advertiser*, 8 Desember 1893, "Amphi Bias. Publick works".

[15] *Transvaal Advertiser*, 1 November 1893, "Nepotisme".

[16] *Transvaal Advertiser*, 14 Oktober 1893, "About goals – Who ought to be in them?"

[17] *Transvaal Advertiser*, 30 Augustus 1895, "Another Wolmarans move".

[18] Volgens Cornelis Muller se doktorale proefskrif (2016:64) is sy aanstelling in November 1887 deur die Uitvoerende Raad goedgekeur maar nie deur middel van 'n formele resolusie bekragtig nie; volgens Schutte se biografie in die *SABW*, V:739 het hy die pos sedert 1889 beklee.

[19] *Standard and Diggers' News*, 11 Oktober 1894, "The Great State Scandal. The Police of Johannesburg. Commandant Schutte on their condition. Undermanned and underpaid".

[20] *Standard and Diggers' News*, 15 Oktober 1894, "The Johannesburg police force".

[21] *The Star*, 13 Oktober 1894, "Police and public".

[22] *The Star*, 13 Oktober 1894, "Police and public".

[23] *Standard and Diggers' News*, 2 Mei 1894, "Johannesburg police force".

[24] *The Star*, 13 Oktober 1894, "Police and public".

[25] *Standard and Diggers' News*, 15 Oktober 1895, "The local police force"

[26] *The Star*, 15 November 1895, "The civil service chaos".

[27] *Standard and Diggers' News*, 15 November 1895, Hoofberig.

[28] *De Volksstem*, 16 November 1895, "Het ontslag van den Staatsprocureur".

[29] *De Volksstem*, 16 November 1895, "Het ontslag van den Staatsprocureur".

[30] *Standard and Diggers' News*, 15 November 1895, "Wanted: A State Attorney".

[31] *Standard and Diggers' News*, 15 November 1895, "Wanted: A State Attorney".

[32] *The Star*, 15 November 1895, "The civil service chaos".

[33] *Transvaal Advertiser*, 15 November 1895, Hoofberig.

[34] *De Volksstem*, 16 November, 1893, "Het ontslag van den Staatsprocureur".

[35] *Transvaal Advertiser*, 15 November 1895, Hoofberig.

[36] *Standard and Diggers' News*, 15 November 1895, "Wanted: a State Attorney".

[37] *Transvaal Advertiser*, 15 November 1895, Hoofberig.

[38] *Standard and Diggers' News*, 11 Oktober 1894, "The greatest state scandal".

[39] *De Volksstem*, 16 November 1895, "Het ontslag van den Staatsprocureur".

[40] *Transvaal Advertiser*, 15 November 1895, Hoofberig.

[41] *Transvaal Advertiser*, 10 Augustus 1893, Hoofberig.

[42] *Transvaal Advertiser*, 10 Augustus 1893, Hoofberig.

[43] *De Volksstem*, 9 November 1892, "Het kantoor van mijnwezen".

[44] *Land en Volk*, 14 Julie 1892, "Nog eens het mijnwezen".

[45] *Transvaal Advertiser*, 10 Februarie 1893, "Mr. Christiaan Joubert and Mr. Van Vooren".

[46] *The Star*, 16 Maart 1893, "Republics and their attributes".

[47] *De Volksstem*, 27 Julie 1892, "Tweede Volksraad, Woensdag 27 Julie".

[48] *De Volksstem*, 30 Julie 1892, "Tweede Volksraad, Donderdag 28 Julie".

[49] *Transvaal Advertiser*, 25 Mei 1893, "The Raads in session".

[50] *The Star*, 29 Julie 1892, "Do anything but snivel".

[51] *De Volksstem*, 19 April 1893, "Hooggerechtshof. De Staat vs. Gerrit Verstegen".

[52] *Transvaal Advertiser*, 22 Julie 1893, "S.J.P. Kruger, Q.C.".

[53] *Transvaal Advertiser*, 14 Maart 1893, "The Minister of Mines and Mr. Ribbink".

[54] *The Star*, 2 Mei 1893, "The speech".

[55] *Transvaal Advertiser*, 10 Februarie 1893, "Mr. Christiaan Joubert and Mr. Van Vooren".

[56] *The Star*, 16 Maart 1893, "Republics and their attributes".

[57] *De Volksstem*, 31 Mei 1893, Redaksioneel.

[58] *The Star*, 31 Mei 1893, "The Minister's report".

[59] *Transvaal Advertiser*, 10 Junie 1893, Hoofberig.

[60] Vgl. *Transvaal Advertiser*, 10 Junie 1893, Hoofberig.

[61] *Transvaal Advertise*r, 2 Mei 1893, "Amphi Bias".

[62] *The Star*, 19 Junie 1893, "Inviting the thunderbolt"; *Transvaal Advertiser*, 21 Junie 1893, "Fallen out".

[63] *The Star*, 24 Junie 1893, "Oom Christiaan again".

[64] *Transvaal Advertiser*, 23 Julie 1893, Hoofberig.

[65] *Transvaal Advertiser*, 23 Julie 1893, Hoofberig.

[66] Loopbaanskets in *The Star*, 15 September 1891, "State Mining Engineer. Portrait and jottings".

[67] *The Star*, 19 Junie 1893, "Inviting the thunderbolt".

[68] Notule Tweede Volksraad, 1895, art. 162.

[69] Notulen Tweede Volksraad, 1894, art. 182.

[70] Notulen Tweede Volksraad, 1894, art. 142.

[71] *Transvaal Advertiser*, 21 Augustus 1894, "Afternoon sitting".

[72] *Transvaal Advertiser*, 22 Augustus 1894, "Second Chamber, Wednesday 22 August. Inspection of offices".

[73] *Transvaal Advertiser*, 22 Augustus 1894, "Second Chamber, Wednesday August 22. Inspection of offices".

[74] *Standard and Diggers' News*, 25 Augustus 1894, "Second Chamber. Inspection of offices".

[75] Notulen Tweede Volksraad, 1894, art. 185.

[76] Notulen Tweede Volksraad, 1894, art. 781.

[77] *Transvaal Advertiser*, 29 Oktober 1894, "Survival of the misfits, or universal selection".

[78] *De Volksstem*, 1 Augustus 1894, "Tweede Volksraad".

[79] Notulen Tweede Volksraad, 1894, art. 782

[80] *Transvaal Advertiser*, 29 Oktober 1894, "The survival of the misfits, or Universal Selection".

[81] *Transvaal Advertiser*, 31 Oktober 1894, "Original correspondence".

[82] Notulen Tweede Volksraad, 1894, art. 781.

[83] *Transvaal Advertiser*, 31 Oktober 1894, "Original correspondence".

[84] *De Volksstem*, 22 April 1893, "Een nieuwe verkiesing?".

[85] *Transvaal Advertiser*, 2 Februarie 1895, Hoofberig.

[86] *Transvaal Advertiser*, 26 Februarie 1895, Hoofberig.

[87] *De Volksstem*, 1 Maart 1893, "Presidents-Verkiezing".

[88] *De Volksstem*, 15 April 1893,, "Presidents-Verkiezing"; *Land en Volk*, 20 April 1893, "De Kiezing".

[89] Notulen Eerste Volksraad, 1893, art. 53; Sien ook brief van Joubert aan Kruger en lede van die Uitvoerende Raad, 21 Maart 1893 in *Land en Volk* van 18 Mei 1893.

[90] Notulen Eerste Volksraad, 1893, art. 52.

[91] *Land en Volk*, 2 Maart 1893, "Rechtvaardigheid of oproer".

[92] Notulen Eerste Volksraad, 1893, art. 55.

[93] *The Star*, 9 Mei 1893, "Sold".

[94] *The Star*, 9 Mei 1893, "Sold".

[95] *The Star*, 10 Mei 1893, "A false move"

[96] *The Star*, 13 Mei 1893, "Mr. Jeppe's speech".

[97] *The Star*, 10 Mei 1893, "A false move".

[98] *Transvaal Advertiser*, 12 Mei 1893, "All the fault of the Volksraad".

[99] *Transvaal Advertiser*, 14 April 1893, "The so-called scrutiny".

[100] *The Star*, 13 April 1893, "The numbers are not up".

[101] *The Star*, 13 April 1893, "The numbers are not up".

[102] *The Star*, 20 Maart 1893, "Tried and found wanting".

[103] *The Star*, 20 Maart 1893: "Tried and found wanting".

[104] *Transvaal Advertiser*, 7 April 893, "Kodikasine. The scrutiny".

[105] *Transvaal Advertiser*, 22 Maart 1893, Hoofberig.

[106] *Transvaal Advertiser*, 5 Maart 1893, Hoofberig.

[107] *The Star*, 20 Maart 1893, "An abominable scandal".

[108] *Land en Volk*, 4 Mei 1893, "Kruger's vrienden".

[109] *Standard and Diggers' News*, 9 September 1892, "The President and the Jews".

[110] Vgl. hieroor *The Star*, 25 Augustus 1894, "How it works"; *Transvaal Advertiser*, "Second Chamber, Afternoon Sitting, Mr. Smit-Krugersdorp"; *De Volksstem*, 25 Augustus 1894, "Tweede Raad, Dinsdag, 21 Augustus, Mijnheer Smit te Krugersdorp"; Notulen Tweede Volksraad, 1894, art. 993.

[111] *Transvaal Advertiser*, 23 Maart 1894, "Kodikasine. Offices, offices everywhere, and not a soul to trust".